

Toespraak bij psalm 139

In psalm 139 hertaald door Huub Oosterhuis ontbreekt een stukje namelijk: Vers 19 tot vers 22.

In de hertaling van Oosterhuis is dit tussen:

"Ik was nog ongeboren, Gij had mij al gezien en al mijn levensdagen stonden in uw boek nog voor Gij er één had gemaakt" en het vers op het einde : *"Gij, Eeuwige, peil nu mijn hart, doorgrond mij, toets mijn verborgen gedachten"*.

Die ontbrekende, niet hertaalde verzen zijn absoluut niet liefdevol of vergevingsgezind.

Luister:

Sla dan, God, de afvalligen neer: o had van hun moordzucht ik vrede!

Zij blijven u tarten, arglistig.

Noemen zich in hun waan uw bestrijders.

Zou ik, Heer, uw haters niet haten,

Niet met afschuw zien die U trotseren?

Ik haat hen, mijn haat is volstrekt:

Tussen ons moet het vijandschap zijn.

Dus zien we hier dat er tussen de lofprijzing en de reflectie iets is weggelaten dat misschien voor Oosterhuis niet esthetisch genoeg is, of niet consequent is met het evangelie van Jezus. Ik weet het niet.

Naar wat dient er gepleit te worden, als het niet de brandende haat is in ons hart?

In ieder geval beseft de schrijver van deze psalm ten minste dat we een brandende haat hebben, die hij op papier neerschrijft. Helaas laat Oosterhuis die verzen weg.

Mogen we dan misschien niet beseffen dat dat "de ware gevoelens zijn van het slachtoffer" die in de klassieke versie staat? Beseffen wij dat we een verborgen haat hebben in ons hart?

Wij ontkennen dat. We zien die haat bij anderen, bij andere naties, bij de partijen en organisaties waar wij niet bij behoren.

Beseffen we dat er niet veel moet gebeuren of we bedriegen en we zijn vol van begeerte of jaloezie? Beseffen we dat we ons laten meesleuren door de media die door een handvol wordt gecontroleerd, zelfs nu we ontzettend veel informatie ter beschikking hebben?

Maar zolang er mensen bestaan wordt er gevochten. Gerivaliseerd, gepest, uitgesloten.

Dat is in Israël en voor de psalmist niet anders dan erbuiten en voor ons. Nu en toen in de tijd van de psalmen ook.

Hoe kan in dit globaal, altijd verder durend kluwen van geweld die de Bijbel beschrijft, het vreedelijk oplichten waarvan profeten en psalmisten spreken?

Sommigen zeggen dat kan niet. Ik ga nooit lezen in dat gevaarlijk boek. Voor vele anderen is in het bezit zijn van die bijbel een waarde waardoor ze worden vermoord.

Zet die klassieke psalm 139 ons misschien aan tot geweld en moest daarom dit stuk weggelaten worden? Voelen we ons niet wat beledigd als er een oproep wordt gedaan om de vijanden van God volstrekt te haten?

Nu weten wij wel dat Huub het geweld van ploert en schender aanklaagt.

Maar niet op de wijze zoals René Girard grondig het geweld in de maatschappij en dus ook in de godsdienst, in de kerk blootlegt, in de Lier, in onszelf, in mijzelf blootlegt.

Daarover spreken hoe het ergste is kunnen gebeuren, zou dat bevrijdend kunnen werken? Ik ga dat proberen.

Op 11 februari 2001 om 04 uur in de morgen heeft de politie mijn collega en ik bevrijd. We zaten naakt opgesloten, nadat 2 overvallers onvoldoende geld hadden gevonden in het sportcenter dat ik openhield. We werden geslagen, met een baseballbat, ze waren gemaskerd, gewapend. We moesten op ons knieën.

Wel mensen, ik heb toen gebeden, en het was lang geleden. Ik heb toen aangenomen dat God bestaat, dat hij almachtig is. Dat de uitkomst van dat drama dat zich toen afspeelde dankzij hem een andere wending zou nemen. En ik kreeg door dat bidden toch een rust alsof Hij mijn rechterhand vasthield. Ik bad niet voor mezelf, maar voor Isaï en Roos, dat ze niet zouden ontdekken dat ik vlakbij woonde, en dat Isaï die toen 6 jaar was niet zou getraumatiseerd worden, als ze daar ook de boel zouden kort en klein slaan. Dat is wat slachtoffers doen, op een manier zoals in psalm 139.

Maar...

Hoe kan ik een psalm bidden waar een oproep staat tot het moeten van vijandschap?

We willen dit liever niet als godsdienst zien. We geven kritiek op al dat geweld in de bijbel. Ook niet-christenen. Het is voor velen een struikelblok om zich gelovig te noemen.

Zoals die psalm hertaald is door Oosterhuis, en precies omdat dat hatelijk stuk weggelaten is komt die hertaling niet zo 'hatelijk mannelijk' over, in de klassieke versie ook wordt nadrukkelijk zelfs de rol van de moeder genoemd. Is dit niet het begin van een God die Vader en Moeder kan zijn?

Oosterhuis heeft ook 2 versies van die psalm gemaakt. Naast het feit dat hij van de 150 psalmen er zijn levenswerk van gemaakt heeft, duiden 2 versies er dan toch ook op dat psalmen moeilijke poëzie zijn.

"Niet met afschuw zien die u trotseren." Hoe ga je daaruit de grofheid halen. Het verteerbaar maken voor onze emo-cultuur.

Je kunt wel een tekst als *'Nooit komt het over mijn lippen, maar jij hebt het al verstaan.'* Op een valentijnskaart zetten, maar niet *'ik haat hen, mijn haat is volstrekt.'* Die zou meer passen in een oorlogssituatie. Zou een soldaat die tegen de nazi's vecht niet aan zijn lief kunnen schrijven: "hou vol, ik haat hen ook, mijn haat is volstrekt"?

Veel van wat in de geschiedenis les is aangeleerd op vandaag is mythe. Behalve als de slachtoffers onschuldig beschreven worden daar ontstaat geschiedenis.

En is het slachtoffer niet aan het woord in psalm 119 wanneer hij vraagt om zijn hart te peilen, te doorgronden naar zijn verborgen gedachten? Wellicht zijn die verzen die weggelaten zijn het begin van besef van zijn mimesis met de daders.

Wanneer de vluchteling zich afvraagt of hij op een doodlopende weg is?

Wanneer de adrenaline zakt na een overval, na hevige emoties dan ga je sidderen.

Stel het u maar nog eens voor, je overleeft een dodelijke aanslag, zul je dan God daarvoor niet bedanken? Je zult blij zijn zoals ik na de overval, dat mijn bidden geholpen had, dat ik toch door God ontzagwekkend gemaakt was, en na vele jaren begon te bidden.

Zit daarin niet een soort intelligentie van het slachtoffer verborgen?

Om beroep te doen op een hoger wezen?

Alleen al de vraag aan die machtige God om mijn gedachten te peilen duidt er op dat ik geen beroep wil doen op mijn eigen verstand, die 'toch' in het zinnetje *'ik ben toch niet op een doodlopende weg?'* duidt op onze twijfels over die wraakgedachten.

Er is iets verborgen in onze gedachten, dat beseffen wij. Om te vinden wat verborgen is moeten we veel dieper graven in alle kennis en ervaringen van slachtoffers en daders. Verliezers en overwinnaars.

René Girard heeft een structuur gevonden in elke menselijke geschiedenis, die zeer accuraat is, die voor mij de waarheid is. René Girard's universele antropologie concludeert dat Jezus de weg is, de waarheid en het leven, en Satan een leugenaar. Het is immers die 'Satan', die slechte mimesis, die aanzet tot haat. Maar we kunnen ook het goede model: Jezus na volgen.

Een aspect van die structuur is dat de stem van het slachtoffer van een ander aard is dan de dader beweert.

Op het einde van psalm 139 komt de stem van het slachtoffer zeer duidelijk naar voor, we horen daarin de stem van Jezus, die ook vraagt aan zijn vader om hem voort te leiden op Gods dagen. De beker leeg te drinken zoals zijn Vader gevraagd heeft. De keuze om niet te kiezen voor geweld. Niet zijn wil, maar uw wil geschiede.

Jezus verwijst in het Nieuwe Testament 186 keer naar de psalmen. Jezus' favoriete Bijbelse passages waren vooral deze van het slachtoffer omringd door een bende.

In psalm 139 zitten we volgens mij in een situatie waarin een slachtoffer verkeert om de adrenaline (zijn angst) in zijn lijf te verminderen. Hij richt zich volledig naar buiten. Niet naar de hachelijke situatie waarin hij verkeert, maar naar God.

Gij Gij peilt, gij weet, gij legt, gij hebt ... Het slachtoffer voelt die opstoot van doodsangst. Is dit het einde van mijn leven, alleen een vraag die God kan beantwoorden.

In die meditatie stapt hij af van een menselijk concept over God. Van een Big Brother naar een Big Mama. Die voor hem gaat zorgen. En visualiseert dat hij er niet alleen voor staat. Al zijn levensdagen stonden in uw boek, daar vind ik U ook, uw rechterhand die mij vasthoudt.

De tweede fase is dat je precies over die haat, begeerte, neiging om zich te identificeren met een bende, te conformeren, die brandende verlangens naar status, geld, eerzucht, met de Vader/moeder kunt spreken, wat in de klassieke psalm aan het woord komt.

Inderdaad als je geslagen wordt heb je de neiging om terug te slaan. Als je als object behandeld werd, heb je de neiging om de daders te haten. Je onderzoekt de mogelijkheid om hen even hard te treffen. Misschien niet op dat moment, maar later komen die gevoelens van woede, wraak en haat. Maar ook verslagenheid, immobilisme

Maar dat zegt de klassieke psalm 139 niet dat je daar moet stoppen, wel over spreken met God van het Oude Testament.

'Peil nu mijn hart, doorgrond mij, toets mijn verborgen gedachten.

Ik ben toch niet op een doodlopende weg? Leid mij voort op de weg van uw dagen.'

Wat kunnen die verborgen gedachten zo al zijn?

Wat kan die doodlopende weg zijn?

Dat is de grote vraag van het Oude en ook van het Nieuwe Testament waar René Girard een antwoord op heeft. De messias.

Jezus is in elk geval een heel andere weg gegaan. Gij zult niet alleen niet doden maar uw vijand liefhebben. Geen wraak maar vergiffenis.

Maar Wie zijn de slachtoffers en Wie zijn de vijanden?

Als je psalm 139 van Huub Oosterhuis leest dan kan dat gaan over een persoon bekoord door verleidingen, een persoon verslagen door longkanker ten gevolge van het fijn stof, over een vluchteling, maar ook over overlevenden van de genocide in Rwanda, het meest christelijke land van Afrika.

Als we de psalmen in zijn geheel bekijken dan gaat dat voor 2/3 over slachtoffers omringd door vervolgers. Door het weglaten van verzen 19 -23 is dat niet onmiddellijk zo duidelijk, toch is dat zo.

Jezus gebruikt precies zoveel malen de psalmen in het Nieuwe Testament om die diepe structuur bloot te leggen voor ons. Jezus praat ook met de Vader over zijn verborgen gedachten, over zijn alleen zijn.

Net als in het evangelie schrijven de psalmisten hun ware gevoelens op.

Wie zal de eerste zijn onder ons?

Laat deze kelk aan mij voorbij gaan, maar niet mijn wil ...

De situatie van een slachtoffer omringd door een bende vijanden is een zeer diepe structuur in geheel de geschiedenis sinds zijn ontstaan.

We moeten de psalmen niet opkuisen tot een mythe. Maar er een gebed van maken, of zoals Geert Delbeke zei: op elk vers kauwen gedurende een gehele dag.

In plaats van onze geest en hart uit te storten, en te praten over onze werkelijke gedachten, vertellen we dikwijls god wat wij denken dat god wil horen : geen jaloerse gedachten, geen wulpse gedachten, geen wens tot wraak, geen teleurstelling.

Psalm 139 maakt ook duidelijk dat onze vuile was, en vuile mechanismen ingebouwd in elk maatschappelijk systeem gekend zijn door God. Dat maakt van psalm 139 een ideaal vertrekpunt voor elk oprecht gebed. Zij geeft een stem aan wat werkelijk in onze geest en hart gaande is. We kunnen ook spreken met lof en dankbaarheid tot God, zelfs al gaat het objectief heel slecht met ons. God kan ons content maken met de situatie zoals ze is, en dan dienen we te peilen in onszelf om die te kunnen veranderen.

Als de verborgen motieven niet blootgelegd zijn komen we stevast op een doodlopende weg.

De mimesis en rivaliteit met de daders. We kunnen de logica en de Satan van de daders volgen, of genezen wat dat heeft aangericht in ons diepste zelf. En dan samen met anderen een alternatief ontplooiën.

Het gaat heel slecht met de wereld 't wordt dringend dat we op die manier bidden. Maar we voelen ons niet altijd alleen slecht, of verpletterd door omstandigheden. Ons leven op zich heeft ook zijn koude en eenzame seizoenen. Niet verwerkte kwetsuren komen soms naar boven. Ik zou zo graag hebben dat we hier allen open kunnen spreken met Jezus rond de tafel, we mogen hier onze naaktheid, onze onmacht, ons gebrek aan brandende liefde voor elkaar, onze schaamte rond brood en wijn peilen, doorgronden en toetsen.

Die liefde van God is zo groot dat de psalmist zegt : Gij legt uw handen op mij, dit is wat ik niet kan begrijpen, niet denken, dit gaat mij te boven.

We mogen niet verwachten dat iedereen jouw gebed 100% goed zal vinden. En je gebed kan nooit 100% goed zijn.

't Is zo goed dat we de psalmen kunnen zingen ook, zij ontkennen niet onze ware gevoelens, en voor velen is dat een stap om tijdens de week een christelijke inspiratie bron te zijn, in woord en daad. Psalm 139 in het bijzonder is een werktuig om greep te krijgen op frustratie.

We hebben de toestemming om in onze viering de werkelijkheid zoals ze is te verwoorden.

We hebben de toestemming om de slachtoffers die onschuldig zijn te benoemen. En in die zin hebben we een heilige tool om met al die tekortkomingen om te gaan.

Psalm 139 maakt ons dan ook nederig genoeg en ontzagwekkend om ons hart te peilen.

Om onze menselijk natuur te doorgronden. 't Is natuurlijk gemakkelijker om iemand anders te doorgronden, dan te luisteren naar de stem van ons diepste zelf.

In het laten peilen van ons hart door de onnoembare geef je ook de toestemming aan jezelf de grenzen van je leven te accepteren.

Weinig jongeren hebben de tools gekregen om frustratie te lijf te gaan, en dikwijls hebben ze ook niet de kans om zich gefrustreerd te voelen. Ze hebben nood aan stilte. Soms troosten we onze kinderen meer met een Walt Disney film of gewelddadige games dan door een knuffel, een luisterend oor.

God heeft iedereen echter steeds de toestemming om met hem volledig in gesprek te gaan.

Johan Persyn

De Lier, 18 oktober 2015